

Jerzy Skrabania

Nysa

Werbiści a problem aglipajski na Filipinach w latach 1909–1951

Temat niniejszej dysertacji¹ skupia się na problemie Kościoła filipińskiego, wywodzącego się z kolonialnego Kościoła hiszpańskiego. Obejmuje chronologicznie okres poamerykańskiej aneksji Filipin (1898) i czasów uzyskania pełnej niepodległości państwowej (1946). W kontekście tych wydarzeń politycznych zaistniały w Kościele na Filipinach sytuacje, które dotąd nie straciły na aktualności. Amerykanizacja wysp wpłynęła negatywnie na funkcjonowanie i życie Kościoła katolickiego.

Kryzys ten pogłębiał aglipaizm, czyli niezależny Kościół filipiński, powstały w 1902 r. na skutek niezadowolenia i niesprawiedliwego traktowania duchowieństwa miejscowego przez hierarchię hiszpańską. Omawiany w pracy Kościół narodowy, a właściwie ruch religijno–niepodległościowy lub ruch religijno–społeczno–polityczny, rozwijał się po opuszczeniu przez Hiszpanów archipelagu. W społeczeństwie rosło znaczenie elementu miejscowego, tubylczego. W pustkę powstała w dziedzinie kościelnej, dotąd zdominowanej przez Hiszpanów, wchodziły różne inicjatywy, inspirowane przez bardzo nisko szacowane duchowieństwo filipińskie. Jedną z nich był aglipaizm, którego przywódcą był duchowny katolicki i równocześnie gorący zwolennik niepodległości wysp, ks. Gregorio Aglipay y Laban. Ruch ten, hołdujący oświeceniowo–racjonalistycznym poglądom teologiczno–filozoficznym, podważał nawet fundamentalną dla katolicyzmu wartość Objawienia jako podstawy wiary. Był jakby tygłem, w którym wszystkie ówczesne prądy nacjonalistyczne, masońskie, liberalne i racjonalistyczne znalazły swe miejsce. Był to synkretyzm religijny, doktrynalnie płytki, nacechowany pomieszaniem pojęć, mieszkanką różnych religii i wyznań, nielogiczny, niesystematyczny i niespójny, wewnętrznie w sobie sprzeczny.

---

¹ Jest to autoreferat pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Zygmunta Zielińskiego w Katedrze Historii Kościoła XIX i XX w. Instytutu Historii Kościoła KUL i obronionej 19 VI 1997 r. Recenzentami pracy byli: ks. prof. dr hab. Bolesław Kumor, KUL i ks. prof. dr hab. Józef Swastek, PFT, Wrocław.

Przybycie werbistów na Filipiny w 1909 r. i podjęcie duszpasterstwa oraz apostołatu misyjnego w prowincji Abra, dotkniętej schizmą aglipajską, było odpowiedzią na apele hierarchii katolickiej.

Działalność duszpasterska i ewangelizacyjna werbistów na Filipinach nie doczekała się dotąd całościowego opracowania naukowego. Dotychczasowe publikacje to zaledwie kilka pozycji wybiórczo omawiających początki i dzieje pracy misyjnej w jednej tylko prowincji lub prace o charakterze popularnym, wydawane z okazji jubileuszów, czy rocznic. Godną uwagi pozycją jest praca J. Schmitza *Die Abra-Mission auf Nordluzon/Philippinen 1598-1955*, wydana w St. Augustin (RFN) w 1964 r., w której autor przedstawił dzieje ewangelizacji i misji w prowincji Abra od czasów hiszpańskich. Jej ostatni rozdział poświęcony jest pracy misyjnej werbistów. Praca oparta jest na źródłach archiwalnych, opisuje początki, organizację oraz działalność misyjną werbistów. W 1984 r. w Manili ukazało się dzieło zbiorowe *In the Light of the Word* pod redakcją J. Braganzy, wydane z okazji diamentowego jubileuszu werbistów na archipelagu. Popularnie, skrótowo i wybiórczo przedstawia ono niektóre zagadnienia, które złożyły się na sukces misji. F. Bornemann w *Historii naszego Zgromadzenia* (Pieniężno 1988) opisał na 12 stronach dzieje misji filipińskiej. Wśród literatury przedmiotu wymienić trzeba także artykuły A. Postmy, w których zajmował się jednak tylko jedną prowincją — ze szczególnym uwzględnieniem misji wśród niewierzących Mangyans na Mindoro. Wydawnictwo werbistowskie w Manili wydawało także okolicznościowe publikacje związane z rocznicami pracy werbistów, jednak najczęściej były to opracowania popularne, nie udokumentowane źródłowo, bogate w zdjęcia.

Przebadanie wszystkich zjawisk, wydarzeń i problemów dotyczących pracy duszpasterskiej i apostołowskiej wymagało przede wszystkim sięgnięcia do źródeł, wymagającego nie tylko ogromnego nakładu pracy, ale i jej odpowiedniej organizacji. Ze względu na ograniczoną literaturę korzystano głównie ze źródeł archiwalnych i artykułów misjonarzy znajdujących się w misyjnych czasopismach (np. „Steyler Missionsbote” lub „The Philippine Missionary”).

Podstawowe znaczenie ma materiał przechowywany w archiwum werbistowskim w Manili. Miejsce i sposób traktowania dokumentów, wszelkiego rodzaju akt oraz oficjalnych pism pozostawia wiele do życzenia: materiały te zgromadzono w szafach, bez jakiegokolwiek porządku i sygnatur. Z tego powodu wiele dokumentów zaginęło. Zasób archiwum ucierpiał też na skutek wojny, podczas której część zbiorów spłonęła. W czasie przeprowadzania kwerendy i nieznacznego porządkowania poszczególnych jednostek archiwalnych dała się zauważyć niekompletność zasobów. Dlatego też potem dokonano kwerendy dokumentów w archiwum generalnym Zgromadzenia w Rzymie. Dała ona pełniejszy obraz rzeczywistości misji werbistowskiej. Przy okazji dokonano także kwerendy w archiwach watykańskich, która dostarczyła informacji o sytuacji religijnej z wczesnego etapu amerykańskiej kolonizacji oraz o ustosunkowaniu się hierarchii katolickiej do aglipaizmu. Kwerenda archiwaliów objęła także parafie w Dolores, San Juan, La Paz, Lubang, Looc i Bongabong. Autor niniejszej pracy zapoznał się z ciekawym materiałem w prywatnym archiwum A. Postmy, mieszczącym się w małej mangyańskiej wiosce w Panaytayan w górach Mindoro. Zgromadzono tam bogate zasoby materiałów archiwalnych, dotyczących kultury, dziejów i życia religijnego prowincji Mindoro, a zwłaszcza kultury Mangyans.

Materiał pomocniczy czerpano przede wszystkim z całościowych opracowań dotyczących kolonizacji i chrystianizacji Filipin. Szczególnie bogata w tego typu materiały jest biblioteka uniwersytetu londyńskiego, tzw. School of African and Oriental Study (SAOS), oraz Biblioteka Instytutu Misyjnego St. Augustin k. Bonn. Autor korzystał także z bibliotek filipińskich

na dominikańskim uniwersytecie Santo Thomaso i jezuickim Ateneo de Manila. Przeprowadził rozmowy z wybitnymi znawcami historii życia religijnego wysp i autorami wielotomowych opracowań: J. Schumacherem SJ i P. Achuteguim SJ, zajmującymi się historią Kościoła na wyspach, w szczególności aglipaizmem. Przeprowadzono także wiele wywiadów z osobami bezpośrednio zaangażowanymi w ówczesną pracę pastoralną, jak również z osobami wyznania aglipajskiego.

Dostępne źródła oraz założenia poznawcze wyznaczyły konkretną liczbę, układ i treść poszczególnych rozdziałów oraz paragrafów. Rozprawa składa się z czterech rozdziałów.

Rozdział pierwszy *Tło historyczne* zapoznaje czytelnika z metodami hiszpańskiej kolonizacji i chrystianizacji archipelagu oraz późniejszymi konsekwencjami tych faktów: wzrostem świadomości narodowej, rewolucją i ponowną — tym razem amerykańską — kolonizacją wysp, którą w historiografii określa się mianem amerykanizacji. Przyniosła ona swobodę religijną, bezreligijną edukację, protestantyzację i rozdział Kościoła od państwa.

W rozdziale drugim przedstawiono i scharakteryzowano aglipaizm, wychodząc z ogólnej charakterystyki Kościoła filipińskiego. Najpierw — na kanwie dążeń narodowościowych miejscowego duchowieństwa i ich rozwoju — ukazano przyczyny powstania Kościoła narodowego, następnie zaś jego rozwój, schyłek, doktrynę, strukturę i liturgię oraz oddziaływanie na społeczeństwo filipińskie, co pogłębiało kryzys religijny. Ukazano obraz ówczesnej, społecznej i religijnej rzeczywistości archipelagu.

Zapoczątkowanie apostołatu duszpasterskiego i misyjnego na wyspach było odpowiedzią werbistów na apele hierarchii katolickiej, szukającej wszelkich sposobów uzdrowienia i wzmocnienia wiary katolickiej. Dlatego też trzeci rozdział *Początek misji werbistowskiej w Abra w 1909 r.* ukazuje negocjacje i następnie konkretną pracę pastoralną misjonarzy w Abrze — prowincji dotkniętej schizmą aglipajską. Przedstawia stan religijny istniejących parafii, metody i styl pracy misjonarzy oraz rozwój misji werbistowskiej. Zwraca też uwagę na relacje panujące między werbistami i aglipajanami. Przy tej okazji zapoznaje z postawami i osobowościami samych misjonarzy oraz ich rolą w uzdrawianiu i pogłębianiu wiary katolickiej, w pozyskiwaniu braci i siostr odłączonych.

Rozdział czwarty, ostatni, traktuje o przeszczerpieniu misji werbistowskiej na Mindoro, które dokonało się w nieco innych warunkach. Podobnie jak rozdział trzeci, skupia się na obrazie parafii: jej stanie, życiu religijnym, metodach i stylach pracy duszpasterskiej oraz osobowościach misjonarzy. Przedstawia też rozwój misji, jej strukturę i organizację, co spowodowało powrót schizmatyków na łono Kościoła katolickiego.

Mimo wykorzystania stosunkowo dużego zasobu źródeł, trudno rościć sobie pretensję do wyczerpującego opracowania tematu. W wielu wypadkach autorowi chodziło nie tyle o wyczerpujące przedstawienie faktów w kontekście danych statystycznych, ile o syntetyczne i całościowe ujęcie wszystkich ważniejszych dziedzin życia i działalności religijno-misyjnej werbistów w okresie poamerykańskiej aneksji Filipin, szczególnie na terenach dotkniętych schizmą aglipajską.

Odpowiadając polskiemu czytelnikowi na postawione pytania: jaką rolę misjonarze werbiści odegrali w pogłębianiu i uzdrawianiu życia religijnego wysp, a także jaki był ich udział w usuwaniu schizmy aglipajskiej, najpierw ukazano problemy ewangelizacyjne, a następnie odmienne metody prowadzonego duszpasterstwa i apostołstwa, z którymi borykał się Kościół filipiński w nowych warunkach wolności religijnej pod panowaniem amerykańskim. Przedstawiono negatywne konsekwencje łączenia *sacrum* i *profanum*, przemieszania się idei i dążeń politycznych z religią. Związek polityki z religią zawsze przynosi niesprawiedliwość, przemoc

i podporządkowanie oraz nieuchronnie rodzi niezadowolenie i opór wierzących, czego przykładem może być powstawanie niezależnych i separatystycznych wspólnot religijnych, np. aglipaizmu. Podsumowując wyniki badań nad wkładem werbistów w pogłębianie i uzdrawianie życia religijnego wysp, m.in. przez usuwanie schizmy aglipajskiej, należy stwierdzić, że Zgromadzenie Słowa Bożego ma swoje ważne miejsce w historii Kościoła filipińskiego, gdyż zatamowało wpływ polityki świeckiej na religię i rozwinęło szeroką działalność duszpasterską, misyjno-ewangelizacyjną, wychowawczą i edukacyjną. Swoją działalnością werbiści uratowali Kościół katolicki przed zniszczeniem ze strony narodowych, separatystycznych i heretyckich sił.

Werbiści mieli również swój pozytywny wpływ na kulturę chrześcijańską w tym znaczeniu, iż wolni od obciążeń kolonialnych i kierując się metodą inkulturacji potrafili zdystansować się od praktyk separatyzmu i narzucania obcych — europejskich — form tradycji i pobożności (kultu) i pójść własną, ewangeliczną drogą, uwzględniającą kulturowe potrzeby Kościoła lokalnego — to również jedna z tez rozwiniętych i dowiedzionych w tej pracy.